

LINA Pliško

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za humanističke znanosti
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
I. M. Ronjgova 1, HR - 52100 Pula
lplisko@inet.hr

ŠTAKAVSKO-ČAKAVSKI GOVORI TINJANŠTINE – MJESNI GOVOR HLISTIĆA

U radu se obrađuju fonološke i morfonološke jezične značajke naselja imenom Hlistići u istarskoj općini Tinjan.

Jezične značajke, prikazane na alijetetnoj, alteritetnoj te arealnoj razini razlikovnosti, potvrđuju pripadnost toga idioma doseljeničkim štakavsko-čakavskim govovima jugozapadne Istre.

KLJUČNE RIJEČI: *Hlistići, jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt, Istra, općina Tinjan, alijeteti, alteriteti, arealne značajke.*

UVOD

Naselje imenom Hlistići teritorijalno i administrativno pripada istarskoj općini Tinjan. Na dijalekatskoj *Karti čakavskoga ekavskog dijalekta i njegovih poddijalekata* Silvane Vranić (Vranić, 2005: karta), mjesni govor Tinjana pripada središnjem istarskom poddijalektu¹. To je prema autorici govor sa značajkama rubnosti unutar poddijalekta. Ta se rubnost zrcali u, primjerice, različitu broju ikavizama (Vranić, 2005: 335), "novijem dvoakcenatskom sustavu s parcijalnim pomakom siline, bez prednaglasnih i zanaglasnih duljina (sa sporadičnim prednaglasnim duljinama)"

¹ "Središnji istarski poddijalekt zauzima središnje istarsko područje: na zapadu uključujući pazinske govore Trviža i Heka te kratkim pojasom ikavskih govora izdvojen govor Tinjana, na istoku se proteže do Gologoričkoga Dola obuhvaćajući njegov ekavski dio, a na jugu do govora Bazgalja. Sjeverozapadno od Trviža rubniji su govori toga poddijalekta motovunski idiomi imenom: Brkač, Bartol, Zamask i ekavski dio Kaldira, prostorno uz samu granicu s govovima buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja. Sjeveroistočnije, počevši od govora Paza, središnji istarski poddijalekt zahvaća Boljunštinu, istočno završava govorom Vele Učke, na sjeveru govorom Semića, a na zapadu govorom Lesišćine. Na prostoru Žminjštine tome dijalektu pripadaju svi govori oko Žminja s krajnjim punktovima: najsjevernijim Pamićima, najzapadnijim Vidulinima, najjužnijim Šivatima i najistočnijim Domijanićima. Istome poddijalektu pripadaju svi govori istočno od Raše, tj. mjesni idiomi Labinštine koja se proteže uz rijeku Rašu do njezina ušća, svi obalni i zaobalni mjesni idiomi do govora sjevernih naselja imenom: Ružići, Kraj, Draga, Juražini, Ržišće i Vozilići te nešto južnijega Plomina. Tomu je poddijalektu svojstvena blaga evolucija u morfološkom sustavu u obliku tendencija s rijetkim sinkopama u njegovim rubnim govovima, u kojima su zapažene i jače inovacije u vokalnome i prozodijskome inventaru, ali u skladu s promjenama koje su u literaturi prepoznate kao čakavske." (Vranić, 2005: 334)

(Isto: 336), temeljnom peterovokalnom inventaru mogućem i u prednaglasnim dugim slogovima (Isto: 338), alterniranju *l* i *j* (Isto, 340), prelasku protojezičnoga prijedloga *vъ* u *u* (Isto, 340).

Naselje Hlistići smješteno je oko 4 km jugozapadno od Tinjana. Prema istraživanim jezičnim značajkama ne pripada čakavskom ekavskom dijalektu, već susjednom, doseljeničkom ikavskom, jugozapadnom istarskom ili štakavsko-čakavskom dijalektu. To potvrđuju i istraživanja govora smještenih južnije od Tinjana zabilježena u starijoj i recentnijoj dijalektološkoj literaturi.

Štakavsko-čakavski govori Tinjanštine u starijoj se dijalektološkoj literaturi spominju u radovima J. Ribarića (Ribarić, 1916, 1940, 2002) i M. Mačekog (Maček, 1930, 2002). J. Ribarić doseljeničke mjesne govore Tinjanštine smješta u "štokavsko-čakavski prelazni dijalekt Slovinaca" (Ribarić, 2002: 66–70). Poljski dijalektolog M. Maček u svojoj raspravi *Przegląd słowiańskich gwar Istrii ('Pregled slavenskih govora u Istri')*² spominje mjesne govore Kringe, Muntrilja i Tinjana te ih smješta u "štokavske govore vodnjanskoga tipa" (Maček, 1930: 103–104). M. Hraste u raspravi *Govori jugozapadne Istre* (Hraste, 1964: 5–36) spominje svoj boravak u Kmačićima (7 km jugozapadno od Hlistića) i Kringi (3 km južno). U tim je dijalektološkim punktovima zabilježio i imena svojih obavjesnica: Milena Fabris (Kringa, 14 god.) i Mirna Mofardin (Kmačići, 14 god.).

Prema Brozovićevoj karti čakavskih dijalekata mjesni govor Hlistića pripada *jugozapadnome istarskom ili štakavsko-čakavskome dijalektu*. To je "migracijski ikavski dijalekt s prvobitnim staništem u Dalmaciji, prvotno prijelaznoga štokavsko-čakavskog tipa, sa zamjenicom *ča* i sa skupinama *št*, *žd*, ali za seobe i u Istri čakaviziran" (Brozović, 1988: 88).

I. ISTRAŽIVANJE MJESNOGA GOVORA NASELJA HLISTIĆI

Mjesni govor Hlistića istraživala sam u travnju 2000. posebno koncipiranim Upitnikom za istraživanje jugozapadnih istarskih govora³. Upitnikom su provjeravane fonološke i morfonološke alijetetne i alteritetne jezične osobitosti koje su u svojim istraživanjima jugozapadnih istarskih govora izdvojili J. Ribarić, M. Maček, M. Hraste i I. Lukežić. U dijalektološkome punktu diktafonom je zabilježen i razgovor s izvornim govornicama. Iz te su snimke ekscerpirane jezične značajke koje nisu bile obuhvaćene upitnikom (kao odraz jata, akcenatski sustav, prijelaz dočelnoga *m* u *n*). Moje su obavjesnice bile Helena Vlahović (rođena 1981.) i Ljuba Šegon (rođena 1912.).

U radu su istraživane jezične značajke prikazane na alijetetnoj (općečakavskoj razini), alteritetnoj (na razini podsustava ili hijerarhijski nižih jedinica dvaju ili svih

² Ta je rasprava prevedena na hrvatski jezik tek 2002. godine pod naslovom *Slavenski govori u Istri*.

³ Godine 1988. I. Lukežić je analizirajući pjesnički opus Mate Balote opisala mjesni govor pjesnikova rodnoga Raklja. U tom je radu ekscerpirala jezične značajke što su ih za jugozapadne istarske govore izdvojili J. Ribarić, M. Maček i M. Hraste. Na temelju toga rada sastavila sam Upitnik za istraživanje govora jugozapadnoga istarskog dijalekta na fonološkoj i morfonološkoj jezičnoj razini. Taj sam upitnik najprije koristila za istraživanje barbarske skupine mjesnih govora, a zatim i u drugim istraživanjima mjesnih govora jugozapadnoga istarskog dijalekta.

narječja hrvatskoga jezika) i na arealnoj razini razlikovnosti (koja je zajednička govovima određenoga areala iako mogu pripadati različitim dijalektima, narječjima, pa i inodijalektima).

2. MJESNI GOVOR HLISTIĆA

2.1. ALIJETETI (OPĆEČAKAVSKE JEZIČNE ZNAČAJKE NAJVIŠEGA RAZLIKOVNOGA RANGA)

2.1.1. Zamjenica *ča*

Prisutnost zamjenice *ča*, ili nekog od njezinih oblika, uzima se kao kriterij najvišega ranga pri određivanju pripadnosti nekog idioma čakavskome narječju. Ona se uklapa u čakavsku tendenciju jake vokalnosti, kojoj pripada i prijelaz *ǫ* u tzv. slabim položajima u koji samoglasnički fonem (Moguš, 1977: 20–21; Lukežić, 1998a: 15).

U mjesnome govoru Hlistića zamjenica *ča* potvrđena je kao upitna i odnosna zamjenica za neživo (u značenju 'što' – *ča* < **čb*):

- upitna – Čã ste nosili? Fijoret, čã je to? Čã su mladi delali?
- odnosna – Čã ja znan...; Tega čã se je ponilo blagosloviti...; ...muku čã bude u malinu; ...eli čã za kolače...; San ti rekla čã bi se speklo na Veliki Petak; Tote Radin čã je bija...; Ne znan čã da ti još povin.

2.1.2. Ostali primjeri čakavske nepreventivne pune vokalizacije poluglasa u "slabu" položaju

Osim u obliku nominativa zamjenice *ča* (*čǫ* < **čb*), u čakavskom su sustavu i u drugim primjerima vidljivi prijelazi u puni samoglasnik poluglasa u "slabu" položaju. U mjesnome govoru Hlistića takve su "tendencije jake vokalnosti" zabilježene i u primjerima:

- *va* (*vǫ* < **vb*), samo u primjerima *Vazan* (= 'Uskrs'), *vazmeni* (= 'uskršnji'), *vajk* (= 'uvijek'): *Za Vazan ča ste nosili?*; *Za Vazmon.*; *Jena bi se spekla za puštiti ga za Mali Vazan.*; *Ča ste jušto pekli za Božić i Vazan?*; *Vajk je hodija s namon.*; *Je pokojni Moro vajk govoriya...*; ...njanka ni nismo *vajk*.
- u starome prijedlogu *kadi/di* (< *kǫdǫ* > **kǫdǫ*): *Kadi ste hodili šiti?* Nisi zna *kadi* je put.
- u imenice *malin* (*mǫlinǫ* < **mǫlinǫ*) i njezinim izvedenicama *malinar*: ...muku ča bude u *malinu*.
- u primjeru *maša* (*mǫša* < **mǫša*, = 'misa'), *mašiti*: *I na koliko ur je bila maša za zakon?*; *I kad se je došlo doma od maše...*
- u instrumentalu zamjenice *ja* – *s namon* (< *manon* < *mǫnon* < **mǫnojǫ*): *Vajk je bija s namon.*

2.1.3. Dvojak refleks prednjega nazalnog vokala *ǫ*

Prednji nazalni samoglasnik *ǫ*, specifične nosne rezonancije, bio je zasebna jedinica fonološkoga inventara praslavenskoga i prahrvatskoga jezika "vjerojatno do sredine 11. stoljeća. Nakon toga je razdoblja u svim položajima i u svim primjerima u

kojima je do tada postojao, jednostavnim mehanizmom zamjene nazalne rezonancije oralnom, zamijenjen samoglasnikom /e/. (Lukežić, 1998a: 30).

Transformacija fonema *ɛ* u čakavskom je narječju imala dvije faze: u prvoj, starijoj fazi, *ɛ* je iza palatalnih konsonanata *j*, *č*, *ž* zamijenjen vokalom *a* po formuli *j*, *č*, *ž* + *ɛ* = *ja*, *ča*, *ža*, a u drugoj, novijoj, *ɛ* je zamijenjen vokalom *e* (Moguš, 1977: 35–36, Lukežić, 1998a: 30–32).

U mjesnome govoru Hlistića zabilježena su oba refleksa. Prvi, *ɛ* u *a*, potvrđen je u samo osnovi glagola (*jěti* > *jati*): *zajati* (*Zajati* blago.), a drugi, *ɛ* u *e*, u mnogobrojnim primjerima: *meso*, *pet*, *dvajset*, *deset*, *petnajst* (*Dvajset i sedme.*).

2.1.4. Akcentuacija

Akcentatski sustav mjesnoga govora Hlistića sastoji se od tri akcentatske jedinice: kratkoga silaznoga (*ǎ*), dugoga silaznoga (*â*) i zavirutoga akcenta – akuta (*ā*) te nenaglašene duljine (*ā̄*) i nenaglašene kračine (*ǎ̄*).

1. Kratki akcent (*ǎ*) može stajati na samoglasniku u početnome slogu riječi: *krùh*, *slătkega*, *ùsuli*, *jèna*, *spèklo*, *vèčer*, *sfrìgalo*, *pòtle*, *fritu*, *pòsebi*, *kàplje*, *pònija*, *cùker*; u središnjem slogu riječi: *subòtu*, *odsìkli*, *pojìja*, *blagoslovìti*, *uženija*, *pandešpànju*; u završnome slogu riječi, u zatvorenoj ultimi: *Vazàn*, *Vazmòn*, *fijorèt*; u završnome slogu riječi, u otvorenoj ultimi nije zabilježena potvrda.

2. Dugi akcent (*â*) može stajati na samoglasniku u početnome slogu riječi: *mâsti*, *dôkle*, *kvâs*, *lîsta*, *znâš*, *lîpo*, *pêdigu*; u središnjem slogu riječi: *umîša*, *prontivalo*, *cukerâncîce*, *limûna*, *unûtra*, *jenêga*, *vanîlije*; u završnome slogu riječi, u otvorenoj ultimi: *držî*, *vodê*.

3. Zavirutni se akcent – akut (*ā*) javlja:

- na starim jezičnopovijesnim pozicijama na dugim vokalima nastalim stezanjem dvaju kratkih, od kojih je drugi nosio akcentatsku silinu: *nîman* (< *ne+îman*), *dôjde* (< *do+îde*), *nîsan* (< *ni+jèsan*), *tvôga* (*tvojèga*); na vokalu pred sonantima *j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r*, *v* od kojih smo zabilježili potvrde: *dvā̄jset*, *petnā̄jst*, *pokō̄jna*; u imenica ženskoga roda na mjestu prednaglasne duljine pri ranim dezoksitonezama: *crikva* (< *crikvā̄*);
- na novim pozicijama, pri pomaku siline s kratkoga akcenta u dvije kategorije: u otvorenoj ultimi na prednaglasnu duljinu: *mū̄ke* (< *mū̄kè* = 'brašna'), *vīna* (< *vīnā̄*), *fū̄že* (< *fū̄žè* = 'vrsta tjestenine'), u otvorenoj ultimi na prednaglasnu kračinu (u kanovačkoj poziciji): *dōbro* (< *dobrō̄*), *tāko* (< *takō̄*), *kāko* (< *kakō̄*), *kādi* (< *kadī*).

4. Prednaglasna duljina (*ā̄*) zadržava se samo u početnom ili središnjem slogu višesložnih riječi pred kratkim akcentom: *pētāk*, *rastākā̄*, *umīsiti*.

Akcentatski sustav koji karakterizira djelomično pomicanje akcentatskoga mjesta pa makar i u "samo jednoj kategoriji" M. Moguš (1977: 53) naziva *novijim*. U mjesnome govoru Hlistića pomaknuta je završna silina kratkoga akcenta kojemu je prethodila prednaglasna duljina. Na tom se mjestu ostvario akut. Noviji su akcentatski sustavi i oni u kojima je sustavan pomak zahvatio i drugu kategoriju – kratki akcent u otvorenoj ultimi kojoj je prethodila kračina, tzv. kanovački akcent

(Moguš, 1977: 59–61). U mjesnome govoru Hlistića zabilježen je i takav pomak, stoga se može zaključiti da je akcenatski sustav toga idioma *noviji troakcenatski sustav*.

2.1.5. Mijene šumnika u zatvorenu slogu

Jedna od alijetetnih jezičnih značajki čakavskoga sustava jest izmjena šumnika u zatvorenu slogu zbog tendencije slabljenja napetosti.

Čakavski sustav pruža otpor zatvorenu slogu, a rezultat su toga izmjene najnapetijih šumnika – afrikata i okluziva – manje napetim okluzivima ili sonantima, ili pak njihova potpuna redukcija u dočelnim zonama unutrašnjega i vanjskoga zatvorenog sloga (Moguš, 1977: 85–90, Lukežić, 1998a: 38–41). U mjesnome govoru Hlistića mijene šumnika u zatvorenu slogu zabilježene su u sljedećim primjerima:

- a) zamjene afrikate frikativom: *niš* < *nič*, *aš* < *ač* (I drugo, on se ni *niš* pača...; Ni da je sad bilo ni predjelo ni *niš*. *Niš*. ; Cukerančići i drugo *niš*.)
- b) zamjenom okluziva sonantom: *jedanajst* (Mi smo bili na *jedanajst*.)
- c) potpunom redukcijom okluziva: *jena*, *jeno* < *jedna*, *jedno* (*Jeno* malo to si potega za to jaje ...; *jeno* malo bi se ga načinilo ...; ... da je *jeno* malo bolji nego uni običan...; *Jenu* veliku pogaču cilu i jedan hlib ...; ... da bi *jenu* drugu.; Da bi *jenu* manju.; Zaneta je bila *jeno* malo manja nego ja.; A snig veći od *jenega* metra.; I potle pak *jenega*...; Tako jopeda *jenega* kako jedan prst da drži kako *jenu* nogu, da ima te nogice.

2.1.6. Posebni oblici pomoćnoga glagola biti za tvorbu kondicionala

Oblici pomoćnoga glagola za tvorbu kondicionala *bin*, *biš*, *bi*; *bimo*, *bite*, *bi* općečakavska su jezična značajka najvišega razlikovnog ranga. Takvi su paradigmatički oblici u mjesnome govoru Hlistića potvrđeni u mnogobrojnim primjerima: *Bimo* vrgli jaja.; Jaja *bimo* usuli u jedan lonac...;...*bi* ga odsikli...; ...*bimo* spekli kruh...; *Bi* učinile za dicu...; *Bi* učinile lipo veliku...; ...*biš* pritisa...; ...*bi* se ubilo...; ...*bi* se ga načinilo...; ...*bi* se je vrglo...; *Bi* bili došli...; *Bi* došlo...; ...ne *bi* tu...; *Bi* došli tamo sviriti...

2.2. ALTERITETI (ČAKAVSKE JEZIČNE ZNAČAJKE NIŽEGA RAZLIKOVNOGA HIJERARHIJSKOGA RANGA)

2.2.1. Suglasnički i samoglasnički inventar

- a) Suglasnički inventar govora Hlistića čine 23 fonema: *b*, *c*, *č*, *d*, *f*, *g*, *h*, *j*, *k*, *l*, *l'*, *m*, *n*, *ń*, *p*, *r*, *s*, *š*, *t*, *u*, *v*, *z*, *ž*. Afrikate *č* i *ć* u govoru Hlistića svedene su na "srednje *č*"⁴: *vruća*, *ča*, *pogača*, *z* *domaćin*, *pečen*, *vrči*, *bi* *načeli*, *uvečer*, *kolač*, *se* *moći*, *se* *pača*, *išču*, *če* *poj*, *čuda*.
- b) Samoglasnički inventar ima pet samoglasničkih jedinica: *a*, *e*, *i*, *o*, *u* te slogotvorni fonem *ɾ*.

2.2.2. Refleks jata

Iz dijalektološke je literature poznato da jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt karakterizira ikavski refleks jata, zato ostvaraj toga refleksa u mjesnome govoru Hlistića nije ispitivan upitnikom, već su potvrde ekscerpirane iz snimljena razgovora s izvornim govornicama.

U mjesnome se govoru Hlistića ikavski refleks jata dosljedno provodi u leksičkim morfemima: *umiša, trpiti, umisiti, pribili, odsikli, razrižena, blib, bili* (= 'bijeli'), *bilega, lipče, cilu, dicu, did, lit, snig, prid crikvu, lipo* te u gramatičkim morfemima: D jd. *ženi*, D jd. *sestri*, L jd. u *boški*, L jd. u *hiži*; G mn. *bilih*; u priloga: *kadi, gori*.

Ekavski je refleks zabilježen u malome broju leksema: *delo, delalo, delali, delevali, smleli*.

2.2.3. Starojezični prijedlog *vǎ*

Starojezični prijedlog *vǎ*, koji je kontinuant praslavenskoga i prahrvatskoga prijedloga **vь*, u jugozapadnome istarskom dijalektu rezultirao je prijedlogom *u*. Takav je prijedlog tipičan za govore južnoga i većeg dijela središnjeg dijalekta čakavskoga narječja (Lukežić, 1998b: 131) te za sve dijalekte štokavskoga narječja (Lisac, 2003b: 17). U govorima sjevernočakavskoga dijalekta starojezični prijedlog *vǎ* dao je *va*, s punom vokalizacijom "slaba" poluglasa (Lukežić, 1998a: 26, Lukežić i Turk, 1998c: 78).

Osim u obliku samostalna prijedloga, starojezični se prijedlog *vǎ* nalazi i u prefikslnim složenicama.

U mjesnome se govori Hlistića starojezični prijedlog */*vь/ > /vǎ/* zabilježen je kao:

- samostalan prijedlog */vь/ > /vǎ/ > /u/*: *u juhu, u kapuz, u fritu, u zabilu, u crikvi, u ta jaja, u Kringi, u Tinjanu, u Kodirane, u subotu, u miniki* (= 'u minici'), *u hižu, u lonac, u masti*;
- u prefikslnim složenicama */vь/ > /vǎ/ > /u/*: *unuka, unuk, udovica, udovac, ustati, usrid, upregnuti, se uženin, uženija, uženila, usuli, se umiša, umisiti, unutra, ubilo, uzeja*, u priloga: *ujutro, uvečer*;
- *kao /vь/ > /va/* u primjerima: *vajk(a), Vazan, vazmeni: vajk* su to kupovale...;... potle je *vajk* meni šila...; ...*zavajk*...; To je za *Vazan*.; ... puštiti ga za *Mali Vazan*; ... sutradan za *Vazmon*;
- *reducirano prefikslnu /vь/ > /vǎ/ > /-ǝ /*: *zgojena*.

2.2.4. Rotacizam

Prezentska osnova glagola *moći* (< **mogti*) u govorima čakavskoga narječja rotacirana je (Lukežić, 1998a: 93), odnosno, u njoj je međusamoglasnički *ž* zamijenjen sa *r*. Rotacizam nalazimo jednako i u južnočakavskim, kajkavskim, ali i u štokavsko-ikavskim govorima (Lisac, 2003b: 34).

⁴ Milan Moguš (1977: 65) ovako opisuje "srednje ě": "Moglo bi se reći da pri izgovoru toga glasa vrh jezika vrlo slabo dodiruje prednje alveole i gornje zube, dakle je negdje na pola puta između donjih zuba (što je karakteristično za štokavsko ě) i uzdignutog položaja prema alveolama (što je karakteristično za ě)."

U mjesnome govoru Hlistića paradigma glagola moći glasi: *moren, moreš, more; moremo, morete, moru* (Pomori mi! Ja ne *moren* više.).

2.2.5. Status finalnoga slogovnog *l*

Neizmijenjeno finalno slogovno *l* alteritetna je jezična značajka. Osim u čakavskima, nalazi se i u dijalektima ostalih dvaju narječja – u kajkavskim i štokavskim.

U mjesnome govoru Hlistića finalno slogovno *l* čuva se na završetku unutrašnjega sloga u imenica: *kolci, dolci*. Na završetku osnove u imeničkih riječi tipa *kotal, vrtal* (kada se ispred *l* nalazi vokal *a*), finalno se *l* kontrahira s prethodnim *a* te postaje i ostaje dugo *ā*: *kotā, vrtā*. Jednako je tako i u jednini glagolskih pridjeva radnih muškoga roda: *držā* (< *držal*), *pošā* (< *pošal*), *stukā* (< *stukal*), *znā* (< *znal*), *vrġā* (< *vrġal*), *umišā* (< *umišal*). U slučaju kada je ispred završnoga *a* koji drugi vokal, između tih se dvaju vokala razvija sekundarno *j*: *bija, govoriija, hodija, hitija, kupija, poija, ponija, pleja, prekrižija, puštija, sija, uvija, upleja, uzeja, uženija, vidija, zgrabija*.

2.2.6. Neizmijenjena praslavenska skupina *čr*

Praslavenska se skupina *čr* u neizmijenjenu obliku zadržala u čakavskome i kajkavskome narječju (Lončarić, 1996: 94), te u reliktima u štokavskim dijalektima (Lisac, 2003: 33, 53). U mjesnome govoru Hlistića ta je praslavenska suglasnička skupina potvrđena u primjerima: *črno, čru, čripnja, črivo*.

2.2.7. Zamjena dočetnoga *m* u *n*

Dijalektološka literatura pojavu zamjene dočetnog *m* u *n* na kraju riječi pripisuje osobitostima čakavskoga sustava u cjelini (Moguš, 1977: 79–82), ali i nečakavskim govorima (Lisac, 2003: 54) duž jadranske obale.

Umjesnome govoru Hlistića zabilježeni su sljedeći primjeri fonetske neutralizacije: u glagola – 1. l. jd. prezenta – *zabin, povin, uženin, iman, san, poznan*; u pridjeva – L jd. *na teplen*; u imenica – I jd. *z vodon, z mlikon*; u zamjenica – L jd. *u tin*, I jd. *z ovin*; I mn. *njin* (= 'njima'); D mn. *h nan*, D mn. *h našin*; u brojeva – *sedan, osan*.

2.2.8. Odras praslavenske skupine **vbsb* u osnovi neodređene zamjenice

Čakavski dijalekti južne provenijencije, dio središnjega dijalekta čakavskoga narječja te svi dijalekti štokavskoga narječja (Lukežić, 1998b: 131) imaju odraz praslavenske skupine **vbsb* u osnovi neodređene zamjenice kao *sv*.

U mjesnome govoru Hlistića potvrđen je takav odraz u primjerima: *svi, svaki, svejeno, svu, svega, svačemu, svih, sva, sve* (...*sve* ča skuhaš...; ...*sve* bi se pojilo...; *Sve* se je peklo doma; ... limuna smo pak metali u *sve*...).

2.2.9. Rezultat jotovanja suglasničkih primarnih skupina **dj*, **skj*, **stj*, **zgj*, **zdj*

Praslavenska se suglasnička skupina **dj* i starohrvatska *dđj* u govoru Hlistića realizira kao: **dj*, *dđj* > *j*: *tujj, tujjina; grajani, slaji*, a u primljenicama **dj*, *dđj* > *d'*: *D'ord'e, And'elina, and'eja*.

Praslavenska se suglasnička skupina *skj i starohrvatska skōj u čakavskom sustavu jotovanjem ostvaruje kao šć. M. Moguš (1977: 83) čakavske govore s takvim rezultatom jotovanja naziva šćakavskima. Druga realizacija jotovanja suglasničke skupine *skj i starohrvatske skōj je št.

U mjesnome govoru Hlistića zabilježena su oba odraza: *skj, skōj > št u primjerima *gnjište, štucati, klišta, kosište, uštipnuti, pušta* te *skj, skōj > šć u prezentu glagola: 1. l. jd. *iščēn, stiščēn*; 3. l. jd. *iščē, stiščē*.

U mjesnome govoru Hlistića prevladava odraz št, stoga on pripada štakavskim govorima jugozapadnoga istarskog dijalekta.

Rezultat jotacije praslavenske suglasničke skupine *zgj i starohrvatske zgōj u mjesnome govoru Hlistića je žd: *moždani* (= 'mozak'); *daž*, G jd. *dažda* (= 'kiše').

Metatizirani refleks praslavenske suglasničke skupine *zdj i starohrvatske zdōj > jz sačuvan je u imenici *grojze*.

2.2.10. Skupina jd u prezentskoj i jt infinitivnoj osnovi praslavenskoga glagola *idti

U prezentskoj osnovi kompozita glagola *ići* (< *idti), na granici prefiksalnoga i korijenskog morfema ostvaruje se skupina *jd*. "Ona je rezultat starijega razvoja pri kojemu su se dočetni samoglasnik prefiksa i početni samoglasnik korijena stopili u diftonšku sekvenciju *oj* (*pojdeš*), *aj* (*najdeš*) ili *ej* (*prejdeš*)" (Lukežić, 1998a: 93).

U govoru Hlistića potvrđena je skupina *jd* u prezentskoj osnovi glagola 'ići': *dojde, dojti*, a u infinitivnoj osnovi glagola skupina *jt*: *pojti, dojti*.

2.2.11. Infinitiv glagola

Infinitiv glagola u mjesnome govoru Hlistića ima neokrnjeni nastavak *-ti* ili *-ći*: *blagosloviti, trpiti, umisiti, hijti* (= 'baciti'); *speći, reći, vrći*.

2.2.12. Izostajanje sibilizacije u morfonološkim pozicijama

U mjesnome govoru Hlistića ne provodi se zamjenjivanje mekonepčanih suglasnika sibilantima u DL jd. ž. r., u NDLI mn. m. r. te u 2. l. imperativa i u nesvršenih glagola. Potvrde: *svidoki, junaki, rogi*.

2.2.13. Oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji'

Upitna i odnosna zamjenica za značenje 'živo' *koji, koja, koje* u govoru Hlistića ima kontrahirani oblik: jd. – *ki, ka, ko* (*kyi > kii > ki, *ka+ 'a, *ko+ 'e); mn. – *ki, ke, ka* (...*ki* je zna za fijoret...; ...kad se *ki* uženija...).

Takav je oblik, osim za jugozapadne istarske, karakterističan i za sjevernočakavske te djelomice srednjočakavske govore.

2.3. AREALNE JEZIČNE ZNAČAJKE U MJESNOME GOVORU HLISTIĆA

2.3.1. Zamjena *a* u *e* u korijenskome morfemu

U mnogim su mjesnim govovima jugozapadnoga istarskoga dijalekta zabilježeni prijevoini oblici s likom *e* u osnovama glagola *krasti/kresti* i *rasti/resti*. U svojim ih raspravama potvrđuju J. Ribarić (1940: 63), M. Malecki (1930: 106), M. Hraste (1964: 21), I. Lukežić (1988: 258), L. Pliško (2000: 130; 2003: 67; 2006: 90).

U mjesnome govoru Hlistića također je zabilježen prijevoini lik *s e* u korijenskome morfemu glagola *kresti* i *resti* te u njihovih oblika: *ukresti*, *ukrela*, *ukreja*; *uresla*, *zaresla*, *prireslo*, *naresti*, *nareslo*, *sresli*. Takav je prijevoini lik i u imenice *rebac* (= 'vrabac').

2.3.2. Redukcija *v* ispred slogotvornoga *ã* ili sonanta *r*

U jugozapadnim se istarskim, kao i u sjevernočakavskim starosjedilačkim govovima sonant */v/* kao drugi član početne suglasničke skupine u slogu reducira ispred sonanta */t/* unutar istoga ili susjednoga sloga" (Lukežić, 1998a: 100–101). Ta je jezična pojava, osim u čakavskih, jednako prisutna i u kajkavskih govora (Lončarić, 1996: 95). Isto se odnosi i na slogotvorno *r*.

U mjesnome govoru Hlistića, ograničenije distribucije fonema *v* ispred slogotvornog *r* potvrđeno je u glagola: *stȃdnuti*, *čȃcati*, *sȃbiti*; u imenica: *četȃtak*, *čȃčak*; u rednih brojeva: *četȃti*; u pridjeva: *tȃd*, *tȃda*, *tȃdo*.

2.3.3. Zatvaranje kratkoga *o* pred akcentom

U mjesnome govoru Hlistića zabilježeno je zatvaranje artikulacije kratkoga samoglasnika *o* u *u* izvan naglašenoga sloga: *unî*, *unâ*, *unô*, *unôj*, *unêga*, *unîma*, *uvî*, *uvêga*, *uvô*, *utâc*, *ugnîšste*, *uženîla*, *udvâjk*.

2.3.4. Oblici osnova glagola za značenje *ići*, *kretati se*

Glagol za značenje 'ići', 'kretati se', u mjesnome govoru Hlistića ostvaruje se dvjema, supletivnim osnovama: infinitivnom i prezentskom.

Prezentska: **gredti*, nesvrš. – *ići*; ostvaruje se samo u prezentu: *gren*, *greš*, *gre*; *gremo*, *grete*, *gredu* i 3. l. jd. i mn. imperativa – *neka gre*, *neka gredu*. Infinitivna: *hoditi*, nesvrš. – *ići*; ostvaruje se u glagolskom pridjevu radnom, u perfektu i 2. l. jd. te 1. i 2. l. mn. imperativa.

Potvrde: ...*san* hi *hodila* gledati.; *san* hi *hodila* slušati...; ...*su* *hodile* u miniki...; Di *ste* *hodili* kupiti?; Kadi *ste* *hodili* šiti? Kad *je* *hodija* s tobom?; *Hodi* s namon! *Hote* doma!.

2.3.5. Zanijekani oblici prezenta glagola *biti* i *imati*

Zanijekani oblici prezenta glagola '*imati*'⁵ u mjesnome govoru Hlistića imaju sjevernočakavski odraz i glase: *niman*, *nimaš*, *nima*; *nimamo*, *nimate*, *nimaju*.

⁵ Zanijekani oblici prezenta glagola *imet* nastali su kada je prevladala artikulacija "drugoga samoglasnika dvovokalne sekvencije koja podliježe stezanju (*ne+imaš* > *neimaš* > *nimaš*)" (Lukežić, 1998a: 101). Mogućnosti su stezanja na prvi vokal (*nemaš*) i na drugi (*nimaš*). Stezanje na prvi vokal (*nemaš*), karakteristično je za srednočakavske, južnočakavske i štokavske govore, a stezanje na drugi vokal osobitost je sjevernočakavskih govora.

Zanijekani oblici prezenta glagola 'biti' glase: *nis, nisi, ni; nismo, niste, nisu*. Takva je realizacija i u južnočakavskih, srednjočakavskih i štokavskih govora.

Potvrde: Ma *nis* ni njemu ni ninemu; *Ni* portalo da je suh...; Pokle pršuta blagoslovnega se *ni* metalo kuhati; ...on se *ni* niš pača...; ... da ta *ni*, da ta ima malo lipče noge...; On pak *ni* puštija hititi...; ...ga *nismo*...; Torte *ni* bilo?; ...ma stešo hi *ni* bilo čuda...; I to drugo *nisi* ubnavlja...; *Nisi* zna kadi je put...; ... njanka ni *nismo* vajk...; *Nisu* bili veliki...

2.3.6. Genitiv osobne zamjenice *oni* – *hi*

Genitiv osobne zamjenice *oni* (< *oni*) ima oblik *hi*. "Nenaglašeni oblik *hi* u G mn., nastao je metatezom njegovih fonoloških sastavnica u dijelu južnih čakavskih govora⁶, vjerojatno je iz vremena u kojemu je još djelovao protojezični 'zakon otvorenih slogova', kojemu je metateza jedan od glavnih mehanizama za uklanjanje zatvorenih slogova". (Lukežić, 2000, 125).

Potvrde: ... pak san *hi* hodila slušati...; ... si *hi* ponudija...; A *hi* je bilo, ma stešo *hi* ni bilo čuda...; Kako se *hi* je peklo?

2.3.7. Protetsko *j*

Protetsko *j*, odnosno otvrdla *j*-proteza, u mjesnome govoru Hlistića zabilježena je u prilogu *opet – jopeda* (Tako *jopeda* jenega kako jedan prst da drži...) i u imenici *južina* (= 'ručak') (...su donili *južinu*...).

ZAKLJUČAK

Štakavsko-čakavski govori Tinjanštine u dijalektološkoj su literaturi tek parcijalno opisani. U svojim su ih se raspravama doticali J. Ribarić, M. Matecki (Kringa, Muntrilj i Tinjan) te M. Hraste (Kmačići i Kringa). Mjesni govor naselja imenom Hlistići u dijalektološkoj se literaturi ne spominje.

U ovome smo radu, na temelju terenskoga istraživanja posebno koncipiranim Upitnikom za istraživanje jugozapadnih istarskih govora, opisali mjesni govor Hlistića. Jezične smo značajke prikazali na alijetetnoj (općečakavskoj razini), alteritetnoj (na razini podsustava ili hijerarhijski nižih jedinica dvaju ili svih narječja hrvatskoga jezika) i na arealnoj razini razlikovnosti (koja je zajednička govorima određenoga areala iako mogu pripadati različitim dijalektima, narječjima, pa i inodijalektima). Dobiveni rezultati potvrđuju pripadnost toga idioma doseljeničkom jugozapadnom istarskom ili štakavsko-čakavskom dijalektu.

To je govor ikavskoga odraza jata u leksičkome i gramatičkom morfemu, štakavskoga odraza primarne suglasničke skupine **stj* te novijega troakcenatskog sustava.

⁶ Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski govori podrijetlom su iz južnih provenijencija.

LITERATURA

- Dalibor B r o z o v i ć, Pavle I v i ć, 1988: *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb
- Josip H a m m, Mate H r a s t e, Petar G u b e r i n a, 1956: "Govor otoka Suska", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 1, Zagreb, str. 7–215.
- Mate H r a s t e, 1957: "O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj", *Filologija*, sv. 1, str. 59–74.
- Mate H r a s t e, 1964: *Govori jugozapadne Istre*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 5–36.
- Mate H r a s t e, Petar Š i m u n o v i ć, Reinhold O l e s c h, 1979: *Čakavisch-deutsches Lexikon*, Köln, Wien
- Josip L i s a c, 2003a: "Nastanak i razvoj jugozapadnoga istarskog dijalekta", *Nova Istra*, god. 8, sv. 24, br. 2, str. 195–198.
- Josip L i s a c, 2003b: *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb
- Mijo L o n č a r i ć, 1996: *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb
- Iva L u k e ž i ć, 1988: "Jezična struktura u Balotinim pjesmama", u: *Susreti na dragom kamenu 1988*, Pula, str. 249–270.
- Iva L u k e ž i ć, 1990: *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka
- Iva L u k e ž i ć, 1998a: *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica
- Iva L u k e ž i ć, 1998b: "Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)", *Radovi Zavoda za filologiju*, 32, Zagreb, str. 117–135.
- Iva L u k e ž i ć, Marija T u r k, 1998c: *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica
- Iva L u k e ž i ć, 2000: "Lične zamjenice u čakavskome narječju (sinkronijski i dijakronijski uvid)", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 26, Zagreb, str. 99–128.
- Mieczysław M a ł e c k i, 1930: *Przegląd słowiańskich gwar Istrii*, Polska akademja umjętności, Krakow
- Mieczysław M a ł e c k i, 1935: "Slavenski govori u Istri", *Jadranski kalendar*, Izdanje konzorcija lista Istra, Zagreb, str. 23–27.
- Mieczysław M a ł e c k i, 2002: *Slavenski govori u Istri*, HFL, Rijeka
- Milan M o g u š, 1977: *Čakavsko narječje*, *Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb
- Lina P l i š k o, 2000: *Govor Barbanštine*, Filozofski fakultet Pula, Pula
- Lina P l i š k o, 2003: "Fonološki i morfonološki opis mjesnoga govora Krnice", *Čakavska rič*, god. 31, br. 1–2, Književni krug, Split, str. 61–70.

Lina P l i š k o, 2006: "Jezične značajke mjesnoga govora Orbanići", *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 2, Zadar, str. 83–93.

Lina P l i š k o, 2007: "Mjesni govor Hreljići – prilog poznavanju govora općine Marčana", *U službi jezika, Zbornik u čast Ivi Lukežić*, Rijeka, str. 123–135.

Josip R i b a r i ć, 1940: "Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri", *Srpski dijalektološki zbornik*, 9, Beograd, str. 1–207.

Josip R i b a r i ć, 2002: *O istarskim dijalektima: razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora*, Josip Turčinović d. o. o., Pazin

Petar Š i m u n o v i ć, 1985: "Mozaik istarskih govora", *Istra*, god. 23, br. 3–4, Istarska naklada, Pula, str. 66–72.

Petar Š i m u n o v i ć, 1988: "Materinski idiom Mate Balote i jezik "Dragog kamena", u: *Susreti na dragom kamenu*, Pula, str. 271–282.

Petar Š i m u n o v i ć, Reinhold O l e s c h, 1983: *Čakavisch-deutsch Lexikon, III, Čakavishe texte*, Böhlau, Köln, Wien

Silvana V r a n i ć, 2005: *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi*, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, Rijeka

Stjepan V u k u š i ć, 1997: "Preplet hrvatskih jezičnih vrijednosti u jugozapadnom istarskom dijalektu", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 10, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, Zagreb

STOKAVIAN-CHAKAVIAN IDIOMS IN THE TINJAN AREA – DIALECTS SPOKEN IN HLISTIĆI

SUMMARY

The paper presents the phonological and morpho-phonological features characteristic for the settlement called Hlistići in the Tinjan municipality, Istria.

The linguistic features, analysed at the three levels - alietet, alteritet and area - of differentiation, confirm that this idiom belongs to the immigrants' stokavian-chakavian idioms in SW Istria.

KEY WORDS: *Hlistići, SW Istrian or stokavian-chakavian dialect, Istria, municipality of Tinjan, alietet, alteritet, areal features.*